

La formació continuada del personal sanitari

Esther Giménez-Salinas

Universitat Ramon Llull, Barcelona.

Introducció

Per parlar del sector sanitari, tant pel que fa a la formació com a la pràctica professional, cal fer sempre la distinció entre les titulacions que fins ara eren llicenciatures i les que no; és a dir, els metges, farmacèutics, odontòlegs, per una banda, i les diplomatures com infermeria o fisioteràpia per l'altra. Aquest article tractarà de la formació continuada d'aquests altres professionals. La medicina és la degana d'aquestes ciències, una ciència antiga i prestigiosa que, a mesura que s'ha desenvolupat, ha anat adquirint un estatus normatiu i acadèmic difícil de comparar amb qualsevol altra carrera, professió o tipus de vida. D'un metge se suposa una gran vocació intel·lectual i de servei directe als altres, a més d'una tècnica acurada. Ningú no dubta de la importància de la formació dels metges, ni de la necessitat d'una constant renovació dels seus sabers i maneres de fer. Des del començament de les universitats i, sobretot, a partir del seu desenvolupament durant l'època moderna, la medicina ha estat un dels pilars, ja no de la formació, sinó també de l'acció social de tot col·lectiu, govern o escola. No és estrany, doncs, que avui en dia la durada d'una carrera de metge sigui de les més llargues, si no la més llarga que hi ha; no és estrany que els seus plans d'estudi estiguin qüestionats arreu i sempre i que la sanitat sigui un bé públic al nostre país; tampoc és estrany que, pel caràcter i per la història, la de metge sigui una carrera, una professió, una vida amb un alt prestigi social: malgrat tots els malgrats, malgrat el moment salarial que pugui passar el col·lectiu en cada moment, malgrat l'utilitarisme hospitalari que molts ciutadans i administracions practiquem, malgrat algunes condicions laborals lluny de l'òptim desenvolupament d'una tasca tant important, malgrat les necessàries reformes que precisa, un metge, una metgessa, són primordials en tots els àmbits: en l'acadèmic, en el social i en el personal. Les professions que també han adquirit el caràcter de llicenciatura han seguit la seva petja: farmacèutics i

odontòlegs han pogut desenvolupar gràcies a aquest sistema un gruix acadèmic que els permet fer recerca i innovar des del rigor a mesura que han anat creixent. La pregunta d'aquest article és: Què passa amb la resta de professions orientades a la salut?

Les diplomatures en la història de la Universitat

L'any 1900, a l'Estat espanyol només hi havia cinc llicenciatures. Una d'elles, naturalment, era la de medicina. Avui, cent anys després, tenim més de cent quaranta titulacions, algunes considerades llicenciatures, d'altres no. El que es fa clar amb un senzill cop d'ull al catàleg de titulacions vigent és que, a mesura que les professions han anat adquirint prestigi i professionalitat i han anat obrint camps d'investigació i d'innovació, s'han incorporat al sistema universitari amb més o menys força. Des de carreres tradicionalment tècniques associades al peritatge industrial que s'han convertit en enginyeries, fins a segons cicles com el de comerç internacional o d'antropologia, la incorporació de ple dret en el món acadèmic d'algunes disciplines ha estat imparable.

L'any 1909¹ hi havia a Espanya només 15.203 estudiants, tots homes naturalment. Ara bé, hi havia com a mínim 29.387 estudiants de professions protouniversitàries, és a dir, de professions que el 1909 no eren universitàries però que amb el temps ho han acabat essent. Entre aquests 29.387, hi havia com a mínim unes 10.000 dones, de les quals moltes cursaven estudis en professions tradicionalment lligades a la dona, des de la infermeria fins a la puericultura.

Es va recórrer un llarg camí fins a incorporar algunes d'aquestes professions al camp universitari. Però ha passat amb més lentitud en les professions que la tradició havia deixat per a les dones. Això, sens dubte, demana d'una reflexió sobre el paper que les dones i la seva important tasca tenen a les nostres societats avançades i sobre com la seva incorporació a millors condicions d'igualtat ha transformat positivament aquestes professions i el món universitari. Malgrat tot, el camí recorregut és encara a les becerles i les raons i les perspectives demanarien d'un altre article. Ara bé, és important assenyalar, quan es parla de les expectatives d'algunes professions, que la situació de la que partim conté més d'un condicionant que no és merament, ni sobretot, acadèmic o científic.

La incorporació d'aquestes disciplines a l'àmbit universitari ple és molt recent. Posem uns exemples: les diplomatures en infermeria, fisioteràpia, logopèdia, podò-

Correspondència: Dra. Esther Giménez-Salinas
Rectorat
Universitat Ramon Llull
Claravall 1-3
08022 Barcelona
Tel. 93 602 22 00 / 93 602 22 17
Fax 93 602 22 49
Adreça electrònica: gimenez-salinas@rectorat.url.edu

logia i teràpia ocupacional es van oficialitzar entre els anys 1988 i 1991². Aquesta incorporació ha permès al llarg dels últims quinze anys la millora de la formació d'aquests professionals i alhora ha dibuixat un itinerari de promoció professional i acadèmica que ha beneficiat els treballadors i, el que és més essencial, els pacients i la societat en general. Malgrat aquests avenços, dues preguntes se'ns plantegen davant d'aquesta realitat. En primer lloc, és la diplomatura un fre per al desenvolupament universitari i professional? i, en segon lloc, és aquesta frontera justa comparada amb la resta del mapa de titulacions? A la primera pregunta cal respondre que sí per raons evidents: la impossibilitat d'accedir a doctorats i programes de recerca públics i privats genera un sostre de vidre invisible per la societat però rígid i infranquejable per a la professió. Alhora, suposa un desaprofitement flagrant de l'experiència directa que aquesta mena de professionals té amb els pacients i que podria convertir-se en una millor formació i, per tant, servei. I a la segona pregunta cal respondre que no. El reconeixement que d'altres tipus d'estudi han rebut com a llicenciatures i el creixement que aquests han tingut gràcies a això planteja un greuge comparatiu difícil de sostenir. Per posar un exemple distant però paral·lel, existeix una similitud en el cas dels mestres de primària i els altres professors. Mentre que els mestres són diplomats, els professors són llicenciats. Això, naturalment, no només suposa una diferència salarial inconcebible sinó que, a més, dibuixa un llindar de professionalitat i evolució de la professió que els mestres fa anys que denuncien.

Davant d'aquesta situació, vigent en els nostres dies, la qüestió de la formació continuada esdevé central. Al marge de les raons clàssiques que aconsellen una formació continuada en tots els professionals, en aquest moment de la història en el cas dels professionals sanitaris encara és més necessari. El desenvolupament de la ciència mèdica i de les ciències en general, així com l'espectacular progressió de la tecnologia aplicada al guariment, demanen constantment d'una actualització de les maneres de fer i d'un aprenentatge constant: és el que Aristòtil en deia "art". Tradicionalment, les llicenciatures han trobat en la recerca una manera d'impulsar i aprofundir el seu propi "art" i no només pel fet de tenir un doctorat, sinó perquè el reconeixement explícit i oficial d'aquesta mena de cicles formatius posa en contacte aquestes professions amb suports econòmics i conceptuals per part d'administracions públiques i iniciatives privades. Aquestes sinergies resulten molt més difícils d'establir en un context de diplomatures. La formació continuada i la necessitat que aquesta tingui un reconeixement acadèmic real ha penjat durant aquestes darreres dècades d'aquesta diferència.

El context actual, però, ha canviat. La mobilitat dels professionals, la precarietat laboral i l'evolució constant i ubíqua del coneixement ha motivat l'adaptació de molts estudis. Com a jurista i professora de dret, per exemple, puc constatar la dificultat de transmetre uns sabers que queden obsolets en pocs anys. Des del món universitari fa temps que s'està produint una reflexió en aquest sentit,

que té dos vessants, el primer centrat en els alumnes que surten del batxillerat: als nostres alumnes joves cal donar-los una formació a prova de canvis i evolucions o, per ser més precisos, una formació que tingui possibilitats d'entomar qualsevol innovació del seu camp. Per tant, més que mai la Universitat ha de servir per a la formació d'un criteri, d'una mirada que permeti enfrontar-se a les noves realitats científiques i tècniques destriant el gra de la palla i donant les eines que permetin aprofitar els canvis per millorar la qualitat de les professions i del servei que donen. El segon es refereix ja als professionals. En aquest moment d'evolucions constants, els adults tornem a la Universitat. La Universitat s'ha de convertir, i ja ho està fent, en un centre de formació per a tota la vida en coordinació amb els col·legis professionals i les necessitats del sector. Poder oferir una formació constant i atenta al present, només es pot fer si hi ha un cos dedicat a la docència i a la recerca que té autonomia i recursos per estar a l'alçada dels temps.

Per resumir aquestes reflexions aquí expressades només en pinzellades és adient usar l'expressió que utilitzen alguns filòsofs actualment per referir-se a aquest procés: "*la recreació de valors*"³. Naturalment, aquest concepte és més filosòfic que tècnic i més moral que científic; no en va parla de valors, però és il·luminador per a la tasca que els responsables del futur de la Universitat hem de fer.

El procés de Bolonya

Després d'aquest procés històric que ha dibuixat el nostre mapa universitari apareix una nova realitat política, la Unió Europea, que ha modificat moltes de les relacions entre institucions locals. La Universitat no n'és (ni en pot ser) una excepció. El nostre mapa, com el dels altres països europeus, era hereu i mirall de les virtuts i els vicis que com a societat tenim. Antigues i noves reivindicacions de col·lectius professionals tenen una oportunitat en el nou disseny. Aquest nou disseny es diu "Procés de Bolonya" i s'origina en una declaració de ministres europeus a la ciutat de Bolonya l'any 1999. Aquest procés, motivat en part per la pèrdua de competitivitat de les universitats europees enfront de les dels Estats Units, tenia la intenció, per una banda, de modernitzar el sistema universitari europeu introduint-hi novetats de formació, qualitat i competència i, alhora, caminar cap a la convergència de titulacions i capacitació que permeti una mobilitat real d'estudiants i de professionals per tota la Unió Europea.

El procés ha tingut avenços i ha patit retrocessos, ha originat debats intensíssims entre estudiants, professors i polítics i ha posat sobre la taula temes oblidats o prioritzats noves; això sol ja és positiu. És arriscat dir exactament on desembocarà tot plegat, però a hores d'ara sí que es poden afirmar algunes directrius que obren portes a les professions vinculades a la salut i a la seva formació continuada.

Per començar, l'aposta del nostre país per a l'espai europeu d'educació superior comença per adaptar el sis-

tema de diplomatures, llicenciatures i doctorats als anomenats graus i postgraus. Parlarem de graus i de postgraus. El primer nivell universitari serà el grau a tota Europa, i té com a objectiu formar els estudiants en un primer estadi de capacitació universal i mínima per a tot el continent. Les antigues llicenciatures i diplomatures seran, més o menys, els nous graus, i després la formació es completarà al llarg de la vida professional i acadèmica amb màsters i postgraus que podran dur fins al doctorat. És a dir, els primers estudis seran per a tothom de grau. Cada país de la Unió Europea aplica el model al seu mapa universitari i, en el cas de l'Estat espanyol, malgrat que hi ha hagut força canvis en els darrers mesos i anys, podem afirmar que els graus seran de quatre anys (240 crèdits), que inclouran un primer curs comú per a professions i estudis similars i que s'anirà especialitzant a mesura que avancin els cursos.

Pel que s'ha decidit a dia d'avui, estudis com els d'infermeria, fisioteràpia, podologia, teràpia ocupacional, ciències de l'activitat física i de l'esport, biotecnologia, bioquímica, ciència i tecnologia dels aliments, nutrició humana i dietètica, òptica i optometria i ciències ambientals seran considerades graus, equivalents als graus d'altres estudis que fins ara han estat llicenciatures⁴.

Aquesta és una notícia important que inaugura una nova manera de concebre aquestes professions i que demanarà ja no només una millor manera de transmetre el coneixement als alumnes que les cursin, sinó una obertura dels camps dedicats a la formació continuada i a la recerca.

El sistema de graus i de postgraus i doctorats de Bolonya permetrà que els professionals que hagin obtingut el grau puguin accedir a ensenyaments de tercer cicle especialitzats en la seva matèria.

Probablement, avui no som conscients del gran canvi que això significa. En efecte, les diplomatures tenien un sostre impermeable, i així ens trobem amb persones amb autèntica vocació investigadora que, a vegades, per fer el doctorat es matriculaven en segons cicles que poc tenien a veure amb la seva pròpia professió.

El nou disseny atorga un paper molt important a les universitats. A partir de 2008, haurem de reconvertir tots els nostres estudis als nous graus i anar incorporant als nostres plans d'estudi altres competències a més de les estrictament acadèmiques. La nova formació haurà de

formar professionals capaços d'exercir plenament la professió un cop finalitzats els estudis, que serà, per a aquells professionals que no tinguin directives europees pròpies, de 240 crèdits.

El gran repte de la universitat del segle XXI és obrir les seves portes a la societat, trencar aquesta dicotomia entre la teoria per una banda i la pràctica per l'altra. Caldrà no només ensenyar, sinó transmetre el coneixement per a poder-lo aplicar.

Aquest nou paradigma afecta als estudiants, als professors i a la societat en general. Si estem convençuts que aquesta és la societat del coneixement, el lògic és que aquest procés estigui liderat per les universitats. Caldrà fer molts canvis: canvis per als docents, canvis en la manera de treballar, canvis per introduir el treball en xarxa, canvis per als alumnes i també en el mercat laboral. És en aquest context que la formació continuada, el *life learning*, farà el gran salt cap al futur.

NOTES I REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

1. Dades extretes de l'Instituto Nacional de Estadística (INE) i publicades a: Giménez-Salinas E. Els joves del futur aniran a la universitat?. Barcelona: Publicacions del Club Roma; 2005.
2. Les dates de publicació en el BOE dels estudis de diplomatura són per a infermeria el 20-11-1990, el 28-12-1990 i el 16-01-1991; per a fisioteràpia el 20-11-1990, per a logopèdia el 10-10-1991 i el 26-10-1991, per a podologia el 27-06-1988 i per a teràpia ocupacional el 20-11-1990. Totes les dades es poden trobar a: http://www.mec.es/educa/jsp/plantilla.jsp?id=602&area=ccuniv&contentido=ccuniv/html/direct_generales/salud.html
3. "Vivir teniendo en cuenta este ejercicio de recreación moral significa aceptar a la humanidad en su carácter de interlocutor y actualizar constantemente la narración forjada a lo largo del tiempo desde visiones del tiempo distintas. De esta forma, mantener la conciencia moral abierta es condición de posibilidad para que se dé plenamente este ejercicio, y más aún, para la construcción del conocimiento y de nuevo contenido moral". Román B, Palazzi C. Ética aplicada, entre la recreación moral y la tradición. Barcelona: Ars Brevis; 2005. p. 169.
4. Resolució de la subcomissió de ciències experimentals i de la salut del Ministeri d'Educació i Ciència: "Desde la subcomisión de Ciencias Experimentales y de la Salud, se ha acordado proponer 22 títulos".
5. El mapa propuesto incluiría los grados de Medicina, Odontología, Veterinaria, Farmacia, Enfermería, Fisioterapia, Podología, Terapia Ocupacional, Ciencias de la Actividad Física y del Deporte, Biología, Enología, Biotecnología, Bioquímica, Ciencia y Tecnología de los Alimentos, Nutrición Humana y Dietética, Matemáticas, Física, Química, Geología, Estadística, Óptica y Optometría y Ciencias Ambientales. La informació es pot trobar a: <http://www.mec.es/educa/jsp/plantilla.jsp?id=4104&area=ccuniv>